

УДК 582.33:502.753(477)

МОХОПОДІБНІ ОБУХІВСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Нипорко С. О., Партика Л. Я.

Обухівський район розташований в північно-західній крайовій частині Київського плато, що знаходиться в північній частині Лісостепової зони. Північна частина району межує з Поліссям. В районі переважають платоподібні рівнини з лісовим покривом. В придніпровській частині району переважають яружно-балочні ландшафти. Різноманітність ландшафтів зумовила і різноманітний рослинний покрив, представлений різними типами рослинності: лісами, болотами, луками та степовими ділянками.

Довга історія господарського освоєння території, зведення лісів, розвинене сільське господарство, осушення боліт призвело до зміни флори і рослинності регіону, в тому числі і мохоподібних. Так з осушенням болот зникли сфагнові та інші болотні мохоподібні. Значна частина території району розорана і зайнята сільськогосподарськими угіддями. На невеликих степових ділянках збереглися характерні для степових ценозів види, але кількість їх значно зменшилась. Поширились види, характерні для антропогенних місцезростань. Соснові ліси найкраще збереглися на території району, і мохоподібні тут представлені досить широко. Так в соснових лісах зеленомохових вони є домінантами та субдомінантами наземного покриву, займаючи 60-90 % покриття.

В бріологічному гербарії Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАНУ зберігаються 5 видів сфагнових мохів, зібраних в двадцятих-тридцятих роках минулого сторіччя на території Обухівського району, а саме на сфагновому болоті в околицях с. Підгірці та в долині р. Стугни біля с. Копачів. В літературі також є відомості про сфагни Обухівського району. Так в статті Г.Ф.Бачуріної, присв'яченої вивченню сфагнових болот другої тераси Середнього Дніпра, описується сфагнове болото в околицях с. Підгірці, де виявлено 5 видів сфагнів та два види брієвих мохів [1]. Наводяться такі види сфагнів: *Sphagnum fallax* (Klinggr.) Klinggr., *S. flexuosum* Dozy et Molk., *S. subsecundum* Nees, *S. obtusum* Warnst., *S. majus* (Russ.) C. Jens. З брієвих мохів відмічені *Drepanocladus fluitans* (Hedw.) Warnst. та *Polytrichum strictum* Brid., які нами також не виявлені. Це болото, а також велике болото Підгорецьке, яке описується Г.Ф.Бачуріною в іншій статті [2], в свій час були осушені. Разом з болотами зникли сфагнові та інші мохи.

Матеріали і методи

Матеріалом послужили власні збори авторів на території Обухівського району, що проводилися протягом польового сезону 2002 р. Збір здійснювався маршрутним методом. Всього зібрано близько 250 зразків мохоподібних. Визначення мохів здійснювалось з використанням традиційного анатомо-морфологічного метода.

Результати та їх обговорення

При біологічному дослідженні Обухівського району всього було виявлено 58 видів мохоподібних, які є представниками 2 відділів: печіночники (Hepatophyta) і мохи (Bryophyta). Печіночники представлені 5 видами, які відносяться до двох класів: юнгерманієві (Jungermanniopsida) та маршанцієві (Marchantiopsida), трьох родин та трьох родів. Мохи налічують 53 види, які належать до одного класу брієвих мохів (Bryopsida), 18 родин та 32 родів. Представників класу сфагнових мохів (Sphagnopsida) нам не вдалося виявити.

Проведений нами таксономічний аналіз мохоподібних досліджуваного району свідчить, що провідними є 9 родин: Brachytheciaceae, яка нараховує 8 видів, Amblystegiaceae – 8, Polytrichaceae – 5 видів, Bryaceae і Plagiomniaceae – по 4 види, Orthotrichaceae, Pottiaceae, Plagiotheciaceae і Hypnaceae – 3 види, решта 9 родин нараховують по 1-2 види кожна. Рідкісні види та види, що занесені до Червоної книги України нами не виявлені.

Нами досліджувалось поширення мохоподібних в основних типах рослинності та розподіл їх за субстратами. Найбільша кількість мохоподібних виявлена в лісових ценозах – 41 вид, в лучно-степових ценозах виявлено 14 видів, на заболочених та прибережних ділянках – 4 види.

Значну роль мохоподібні відіграють в соснових лісах, які найбільш поширені в Козинському лісництві. Так в сосняках зеленомохових мохи є субдомінантами асоціацій і займають 60-90% наземного покриття. Всього в соснових лісах відмічено 23 види мохоподібних. Основними серед них є *Pleurozium schreberi* (Brid.) Mitt. та *Dicranum polysetum* Sw., до яких часто приєднуються *Plagiomnium cuspidatum* (Hedw.) T. Kop., *Polytrichum formosum* Hedw., *P. juniperinum* Hedw., а на більш зволжених – *Brachythecium oedipodium* (Mitt.) Jaeg. та інші. В сосняках лишайникових, які займають підвищення з піщаними ґрунтами, та в молодих сосняках з розрідженим деревостаном поширеним є *Polytrichum piliferum* Hedw., але частіше він селиться на узбіччях доріг разом з *Ceratodon purpureus* (Hedw.) Brid.

На галявинах в соснових лісах часто трапляється *Brachythecium campestre* (C.Müll.) B.S.G., на оголених ділянках ґрунту, особливо на обривах, майже суцільний покрив утворює *Atrichum undulatum* (Hedw.) P. Beauv.

Епіфітні види в соснових лісах не трапляються, оскільки кора сосен через

злущування та сухість є непридатною для заселення мохоподібними. Іноді при основі стовбурів трапляється *Pohlia nutans* (Hedw.) Lindb., яка не є справжнім епіфітом.

На гнилих пеньках відмічені *Brachythecium velutinum* (Hedw.) B.S.G., *Hypnum pallescens* (Hedw.) P. Beauv., *Pohlia nutans*.

Дещо багатшою та різноманітнішою є бріофлора листяних лісів. Тут відмічено 29 видів. Найбільша їх кількість поселяється на ґрунті. Найпоширенішими тут є види родів *Plagiomnium* та *Brachythecium*, а саме: *P. cuspidatum*, *P. affine* (Bland.) T. Кор., *P. elatum* (B. et S.) T. Кор., *B. salebrosum* (Web. et Mohr) B.S.G., *B. oedipodium*, *B. velutinum*, *B. campestre*, а також *Mnium stellare* Hedw., *Plagiothecium denticulatum* (Hedw.) B.S.G. та інші. На оголених ділянках ґрунту, особливо на узбіччі доріг, на обривах часто поселяються *Atrichum undulatum*, *Amblystegium varium* (Hedw.) Lindb., *Ceratodon purpureus*.

На корі дерев мохоподібні частіше зустрічаються при основі стовбурів, тут оселяються *Hypnum cupressiforme* Hedw., *H. pallescens* (Hedw.) P. Beauv., *Pylaisia polyantha* (Hedw.) Schimp., *Leskea polycarpa* Hedw., *Leskeella nervosa* (Brid.) Loeske, *Eurhynchium pulchellum* (Hedw.) Jenn., *Bryum capillare* Hedw. та інші. На стовбурах зрідка трапляються облигатні епіфіти, а саме види роду *Orthotrichum* – *O. affine* Brid., *O. pumilum* Sw., *O. speciosum* Nees., іноді трапляється печіночник *Radula complanata* (L.) Dum.*

На гнилій деревині та на пеньках поселяються ті ж види, що і в соснових лісах, а саме: *Brachythecium velutinum*, *Pohlia nutans*, *Hypnum pallescens*, а також *Amblystegium serpens* (Hedw.) B.S.G., *Plagiomnium cuspidatum*, *Brachythecium salebrosum*, *Lophocolea heterophylla* (Schrad.) Dum., *Campyliadelphus elodes* (Lindb.) Kanda та інші.

Лучно-степові ценози займають незначні площі, більша частина не зайнятої лісами території розорана. Окремі ділянки лучно-степової рослинності збереглися на непридатних для сільського господарства територіях. Тут виявлено 14 видів мохоподібних. Характерними видами для цих ценозів є *Abietinella abietina* (Hedw.) Fleisch., *Brachythecium albicans* (Hedw.) B.S.G., *B. campestre*. Ці види трапляються серед трав'яного покриву і займають незначні площі. В проміжках між дернинами на оголених ділянках ґрунту трапляються *Ceratodon purpureus*, *Bryum argenteum* Hedw., *Barbula unguiculata* Hedw., зрідка печіночники – *Riccia glauca* L., *Riccia sorocarpa* Bisch.

На зволжених ділянках ґрунту біля річок та осушувальних каналів виявлено *Drepanocladus aduncus* (Hedw.) Warnst., *Plagiomnium undulatum* (Hedw.) T. Кор. та *Polytrichum commune* Hedw., *Campylium stellatum* (Hedw.) J. Lange et C. Jens.

На порушених антропогенних місцях (піщані кар'єри, шпали залізничного

полотна, бетонні парапети, дахи, щілини на тротуарах) виявлено 6 видів мохів – *Tortula ruralis* (Hedw.) Gaertn., Meyer et Scherb., *Grimmia pulvinata* (Hedw.) Sm., *Ceratodon purpureus*, *Bryum argenteum*, *Barbula unguiculata*, *Phascum cuspidatum* Hedw. З них найбільш характерними для таких місцезростань є *Ceratodon purpureus* та *Bryum argenteum*.

Висновки

Таким чином, проведений аналіз бріофлори Обухівського району свідчить, що це типова бореально-неморальна бріофлора. На дослідженій території найкраще збереглися соснові ліси зеленомохові з добре розвинутим моховим покривом, утвореним типовими видами – *Pleurozium schreberi* та *Dicranum polysetum*. Найбільше різноманіття мохоподібних (зокрема епіфітних) виявлено в листяних лісах, особливо в дубовому лісі в урочищі Дубове поблизу с. Пасічне. Через це останній масив можна вважати добре збереженим залишком корінних дубових лісів, які були поширені в Лісостепу в післяльодовиковий період. В зв'язку зі значною розораністю території району невеликі степові ділянки збереглися в незначній кількості на непридатних для сільського господарства місцях. Тому на степових та лучно-степових ділянках виявлена невелика кількість мохоподібних, але серед них є кілька типових степових видів, які в степовій зоні є субдомінантами деяких ценозів. Невелике різноманіття болотних видів, особливо відсутність сфагнових мохів, пов'язані з осушенням болот та торфорозробками, які проводились на території району в середині 20-го сторіччя.

Список літератури

1. Бачуріна Г.Ф. Нові матеріали до вивчення сфагнових боліт другої тераси Середнього Дніпра // Ботан. журн. АН УРСР. – 1949. – 6 (4). – С. 97-102.
2. Бачуріна Г.Ф. Рослинність і стратиграфія Придніпровських боліт в районі між Києвом і Переяславом // Журн. Ін-ту ботаніки АН УРСР. – 1939 – 20. – С. 7-75.

Поступила в редакцію 10.04.2003 г.